

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE MÜCADELEDE SOSYAL KORUMANIN ROLÜ

*Ferdağ AKIN

** M. Çağlar ÖZDEMİR

ÖZET

Çocuk haklarının temel ihlallerinden biri olan çocuk işçiliği, ulusal ve uluslararası alanda çözüm aranan kritik bir işgücü piyasası sorunudur. Ailenin maddi imkanlarının yetersiz olması çocukları çalışmaya iten temel nedenlerden biridir. Ailelere yapılan doğrudan yardım ve sosyal koruma programları, çocuk işçiliğinin azalmasına ve çocukların okullaşma oranlarının artmasına yardımcı olmaktadır. Nitel yöntem (metod) ve durum çalışması yaklaşımı (metodolojisi) ile hazırlanan çalışmada 2018-2023 döneminde çocuk işçiliğiyle mücadelede iki boyutlu inceleme yapılmıştır. İlk aşama sosyal koruma programı uygulayan ülkelerin ILO bölge sınıflandırması çerçevesinde incelenmesidir. Avrupa Birliği sosyal koruma programı da bu kısımda ülkelere ek olarak incelenmiştir. Çalışmanın aşama Türkiye’de çocuk işçiliği ile mücadelede yürütülen sosyal koruma uygulamalarını içermektedir.

İnceleme sonucunda çocuk işçiliği ile mücadelede uluslararası alanda yürütülen sosyal koruma uygulamalarında çocuk ve aileyi korumaya yönelik nakdi yardımların öne geçtiği görülmektedir. Bunun yanında eğitim ve gıda yardımı, boş zaman ödeneği, ücretsiz kreş yardımı gibi uygulamalara da rastlanmıştır. Avrupa Birliği genel uygulamasında çocuk yoksulluğunu ve sosyal dışlanmayı önlemek ve mücadele etmek için Avrupa Çocuk Garanti’sinin varlığı da öne çıkmaktadır. Türkiye’de konu kapsamında birçok kurumun yürüttüğü uygulamalara rastlanmıştır. Şartlı nakit transferi programı öne çıkan uygulamalar arasındadır. Sonuç olarak halen çocuk işçiliği ile mücadelede uygulanan en etkili programın sosyal korunma kapsamını genişletmek olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocuk İşçiliği, Sosyal Koruma, Mücadele

JEL Sınıflandırması: J01, J13

---

* Sakarya Üniversitesi, S.B.E., Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri A.B.D. Doktora Öğrencisi, Sakarya/ Türkiye, E-mail: ferdagakin@gmail.com

** Sakarya Üniversitesi, S.B.F., Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi, Sakarya/ Türkiye, E-mail: cozdemir@sakarya.edu.tr

Makale Gönderim Tarihi (Manuscript Submit Date): 25.04.2024, Kabul Tarihi (Accepted Date): 30.06.2024,

Basım Tarihi (Published Date): 01.07.2024

THE ROLE OF SOCIAL PROTECTION IN THE FIGHT AGAINST CHILD LABOUR

ABSTRACT

Child labour, one of the fundamental violations of children's rights, is a critical labour market problem for which solutions are sought nationally and internationally. Insufficient financial means by the family is one of the main reasons that push children to work. Direct assistance to families and social protection programs helps reduce child labour and increase children's schooling rates. In the study prepared using the qualitative method and case study approach (methodology), a two-dimensional analysis was made in the fight against child labour in 2018-2023. The first stage is to examine the countries implementing social protection programs within the framework of the ILO regional classification. The European Union social protection program is also examined in addition to the countries in this section. The study phase includes social protection practices in Turkiye's fight against child labour.

As a result of the analysis, it is seen that cash aid to protect children and families comes to the fore in social protection practices carried out internationally in the fight against child labour. In addition, practices such as education and food aid, leisure allowance, and free nursery aid were also encountered. The European Child Guarantee also stands out in the general practice of the European Union to prevent and combat child poverty and social exclusion. In Turkiye, practices carried out by many institutions within the scope of this subject have been observed. Conditional cash transfer programs are among the prominent applications. As a result, it is understood that the most effective program currently implemented in the fight against child labour is to expand the scope of social protection.

Key Words: Child, Child Labour, Social Protection, Struggle

JEL Classification: J01, J13

GİRİŞ

Uluslararası ve ulusal düzeyde çocuk işçiliği sosyo-ekonomik olarak önemli bir sorundur ve genel olarak hane halkının maddi imkansızlıklarından kaynaklanır. Maddi imkansızlıklar çocukların ağır, tehlikeli ve kötü koşullarda çalıştırılmasına, bedensel, zihinsel ve ruhsal gelişimlerinin olumsuz etkilenmesine, nitelikli eğitim alamamalarına ve öz becerilerini geliştirememelerine neden olmaktadır. Ucuz işgücü olarak görülen çocuklar yaşları itibariyle çalışma çağı dışında kaldıklarından doğal olarak kayıt dışı istihdam edilmektedir. Genellikle küçük işletmelerde, tarım işlerinde ve ev hizmetlerinde çalıştırılan çocuklar, ailelerin sürdürülebilir gelir yapısının olmayışı ve yetersiz denetim nedeniyle bu fasit döngüden kurtulamamaktadır.

Sosyal koruma programları çocukların sağlığını koruma ve eğitimlerine yatırım yapmaya yardımcı olan önemli bir politika bileşenidir. Sosyal koruma, ailelerin ve çocukların sosyal ve ekonomik sorunlarını çözmeye imkân tanıyıp yetişkin bireylerin iş bulmasına ve dolayısıyla çocukların korunup sağlık ve eğitimlerine yatırım yapılmasına yardımcı olur (ILO-UNICEF, 2022:17-18). Sosyal koruma programları işgücü piyasalarının verimliliğini artırmayı, maruz kalınan risklerin azaltılıp gelir kaybına karşı koruma sağlamayı ve yoksulluğu azaltıp çocuk işçiliğini ortadan kaldırmayı amaçlar (Yüceol, 2022:41-53).

Pandemi, savaş, doğal afetler gibi tehdidin yaygınlaştığı dönemlerde sosyal korumanın önemi daha da artar (Kul Parlak ve Uludağ Güler, 2022:50-66). Ülkelerin gelir gruplarına göre sosyal koruma kapsam oranı farklılaşır (Erol, 2021:27-35). Son yıllarda yapılan tespitlere göre yüksek gelirli (gelişmiş) ülkelerdeki çocukların %86,8'i (neredeyse 10 çocuktan 9'u) sosyal koruma kapsamında yer alırken düşük gelirli (gelişmekte olan) ülkelerdeki çocukların sadece %8,5'i bu kapsamdadır (Kalaycı ve Karadeniz, 2023:207-223).

2021 Mayıs itibariyle Covid19 pandemisinin etkisiyle, özellikle Afrika, Amerika, Avrupa ve Orta Asya bölgesinde yer alan ülkeler öncelikli olmak üzere toplam 209 ülkede 1698 sosyal koruma planı devreye sokulmuştur. Söz konusu planlarda yeni programlar veya yardımların (%51,9), sosyal koruma programı düzenlemelerinin (%21,6), sosyal harcama düzenlemelerinin (%13) ve yönetimde iyileştirmelerin (%7,5) öne çıktığı görülmektedir. Sosyal korumanın sağlanmasında kaydedilen ilerlemelere rağmen kapsamın evrensellik ve ödeneklerin yeterliliği bakımından yetersiz kaldığı söylenebilir. Örneğin Afrika nüfusunun yalnızca %17'si en az bir sosyal koruma hakkından yararlanmasına karşın Avrupa ve Orta Asya'da %83, Amerika

bölgesinde %66, Asya-Pasifik'te %43 korumanın olduğu görülmektedir. Azaltım önlemleri alınmazsa, 2020'de 160 milyon olan çocuk işçi sayısının, 2022 sonunda 168.9 milyona ulaşması, sosyal koruma kapsamının artırılması durumunda 144.9 milyona düşmesi beklenmektedir (ILO-UNICEF, 2022).

Türkiye'de de çocuk çalıştırılmasının engellenmesine yönelik farklı düzeylerde çalışmalar bulunmaktadır. Transfer programları, kamu istihdam programları, genel sağlık koruması, engelli insanlar için sosyal koruma, yaşlılıkta gelir güvencesi ve işsizlik koruması programları söz konusu çalışmalar kapsamındadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca yürütülen programların etki analizlerine ilişkin bir çalışmada kentsel alanda çocuk işçiliğindeki gerilemenin %3,04; kırsal alandaki gerilemenin %1,51 seviyesinde olduğu tespit edilmiştir (Aykaç ve Murat, 2018:93-117).

Çalışma; dünyada ve Türkiye'de çocuklara yönelik yürütülen sosyal koruma programlarının çerçevesini çizmektedir. İki ana başlıkta yapılandırılmıştır. İlk ana başlık kavram ve kapsamı, ikinci ana başlık sosyal koruma programlarını içermektedir. İlk başlık altında ilgili kavramlar yanında çocuk işçiliğinin nedenleri ve boyutlarına da yer verilmiştir. İkinci ana başlık altında dünyada ve Türkiye'de yürütülen sosyal koruma programları detaylandırılmıştır. Dünyada çocuk işçiliği ile mücadelede kullanılan sosyal koruma programları ILO bölge sınıflandırılması kapsamında beş bölgede yer alan ve verisine ulaşılabilen 38 ülke uygulamasını içermektedir. Türkiye'de çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik çalışmalar farklı kurumlar tarafından yürütülen sosyal koruma programlarını içermektedir.

Danışmanın, doktora öğrencisini akademik makale yayınlaması için cesaretlendirmesi amacıyla iki yazarlı hazırlanan bu çalışmada nitel yöntem (metod) kullanılmıştır. Makale, durum çalışması yaklaşımı (metodolojisi) ile hazırlanmıştır. Durum çalışmaları farklı düzeylerde tanımlanabilir ve yürütülebilir. Bu çalışmada takip edilen yaklaşım, sınırlı bir sistemin nasıl işlediği ve çalıştığı hakkında çoklu veriden yararlanılarak (literatür, istatistik ve uygulamaya ilişkin raporlar gibi yazılı kaynaklar) sistematik bilgi toplanması ve o sistemin hakkında derinlemesine inceleme yapılmasıdır (Creswell, 2007). Bu sayede hem çocuk işçiliği ile mücadelede sağlanan sosyal koruma uygulamaları ortaya konulmuş hem de gelecekte ne tür çalışmaların yapılabileceği konusunda farkındalık oluşturulmuştur (Davey, 2009).

1. KAVRAM ve KAPSAM

Birleşmiş Milletler (BM) çocuğa uygulanabilecek olan özel kanunlara göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insanı çocuk kabul eder (BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme md.1). 102 No’lu Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi’nin 1. maddesinde çocuk; mevzuatla tayin edilen şekle göre, tahsil mecburiyetinin sona erdiği yaşın altında veya 15 yaşını doldurmamış kişidir. 182 No’lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi’nin 2. maddesine göre, *Bu Sözleşmenin amaçları bakımından “çocuk” terimi 18 yaşın altındaki herkese uygulanır*” hükmü doğrultusunda 18 yaşın altında kalan kişiler çocuk olarak kabul edilmiştir.

Türk Dil Kurumu’na göre *çocuk*; “Bebeklik çağı ile ergenlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insandır.” Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çocuk İşçiliği ve Eğitim Öğretmen El Kitabında çocukluk; Türk Dil Kurumu tanımına benzer olarak bebeklik ve ergenlik arasında yer alan dönem olarak tanımlanmıştır.

Merkezi tanımlamalardan hareketle çocuk; *“kimli veya kimsesiz, varlıklı veya varlıksız, suçlu veya suçsuz, beden veya ruh yahut düşünce yönünden arızası olması veya olmaması gibi kişisel özellikleri ve nitelikleri göz önünde bulundurulmaksızın sağ ve tam doğduğu andan reşit olduğu ana kadarki devrede bulunan (insan yavrusu) gerçek kişi”* olarak tanımlanabilir (Narmanlıoğlu, 2000:673).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) *çocuk işçiyi* “15 yaşın altında aile bütçesine katkıda bulunmak ya da yaşamını kazanmak amacıyla çalışanlar” olarak tanımlar. 138 sayılı İstihdamda Asgari Yaşa İlişkin Sözleşmede de aynı prensiple çocuk işçiliği için yaş sınırı 15 olarak belirlenmiştir.

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinde 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi çocuk işçi olarak tanımlanır. Bu kapsamda çocuk işçi, belirli bir ücret karşılığında işverene bağımlı olarak çalışan belli yaş kıstası altında olan kişi olarak tanımlanabilir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından *sosyal koruma*; ölüm, yaşlılık, iş kazası, geçici iş görmezlik, doğum, hastalık gibi çeşitli riskler sonucunda bireylerin gelirlerinde azalma meydana gelmesi veya önemli ölçüde azalan gelirinin neden olduğu ekonomik ve sosyal sorunlar karşısında, kişileri korumak için toplum tarafından oluşturulan kamu önlemlerinin

tümü olarak tanımlamaktadır. 102 sayılı Sosyal Güvenlik Sözleşmesi'ne göre sosyal koruma, çalışanları sosyal risklerden korumayı amaçlayan sosyal güvenlik politikalarını kapsar. Bu anlamda sosyal güvenliğe dahil edilmesi gereken iş kazası ve meslek hastalıkları, hastalık, analık, sakatlık, yaşlılık, ölüm, aile ve işsizlik riskleri sosyal korumanın çerçevesini oluşturur.

2021 Uluslararası Çalışma Konferansı'nda hükümetler, işverenler ve işçiler tarafından kabul edilen tanıtımda "evrensel sosyal korumanın, herkesin yaşam döngüsü boyunca kapsamlı, yeterli ve sürdürülebilir korumaya erişebilmesi için ulusal düzeyde uygun sosyal koruma sistemlerini aşamalı olarak inşa ederek ve sürdürerek, insanın sosyal güvenlik hakkını gerçekleştirmeye yönelik eylem ve önlemleri gerektirdiği" kabul edilmiştir (ILO, UNICEF, 2022:22).

Genel olarak sosyal koruma, kişilerin insan onuruna uygun hayat sürdürebilmelerine ilişkin, gelir güvencesizliğini ortadan kaldırmak, yaşam koşullarını geliştirmek amacıyla kamusal alanda, kişilerin hak ve eşitliği temelinde, gelirin yeniden dağıtımını vasıtasıyla sağlanan gelir desteği ve hizmetlerin tümünü ifade etmektedir (Kapar, 104). Sosyal koruma, işgücü piyasasına müdahale edilmek suretiyle, insanın çalışma ve hayat koşullarının tümüyle işgücü piyasanın işleyişine terk edilmemesini amaçlamaktadır (Çelik, 184-185).

1.1.Çocuk İşçiliğinin Nedenleri

Çocukların çalışma hayatına katılmalarının önlenmesine yönelik olarak kabul edilen sözleşme ve yasalar fiziksel ve zihinsel gelişim döneminde olan bireylerin gelişimlerini sağlamaya yardımcı olan aile, okul, oyun gibi ortamlarda bulunmalarını sağlamayı, çalışma hayatında ve ağır şartlarda çalışmalarını önlemeyi amaçlamaktadır (Çelik, 2019:8).

Sanayi Devrimi ile birlikte çocuklar fabrikalarda ağır çalışma şartlarında çalışmaya başlamışlardır. İngiltere'de çocukların çalışma şartlarına yönelik hazırlanan bir raporda imalatta 5-9 yaş aralığındaki çocukların çalıştığı, yemek yeme süresi ve molalar hariç günde 14-16 saat çalıştıkları, sanayici ve ustabaşların çocuklara kötü davrandıkları belirtilmiştir (Engels, 1997:246).

Sanayi Devrimi ile çocukların çalışma hayatına erken yaşta girmiş olmaları, uzun saatler ve kötü çalışma şartlarında çalışmak zorunda kalmaları, çalışma ortamlarının sağlıksız oluşu ve iş güvenliğinin sağlanmaması sorunları görülmeye başlanmıştır. Sanayi devriminde çocuk işçiler tarafından yerine getirilen makinelere dayalı üretim, işverenlerin çocuk işçileri ucuz emek gücü olarak görmesine ve yetişkin çalışanlar yerine tercih etmesine yol açmıştır (Thompson,2015; Uzun, 2000:205).

Çocuk işçiliğinin birçok nedeni bulunur.

Parasal ve Çok Boyutlu Yoksulluk: ailelerin yoksunluk ve genel olarak yoksulluk riskleri çocuk işçiliğini tetiklemektedir (ILO, UNICEF, 2022:17).

Kayıt dışılık: Daha düşük ve düzensiz gelire, güvensiz çalışma koşullarına ve iş güvencesizliğine yol açmaktadır. Küçük işletmelerde veya kayıt dışı olarak çalışan çocuklar, sosyal güvenceden ve sağlıklı çalışma koşullarından yoksun, iş kazası ve meslek hastalığı riski altında çalışmaktadır (ILO, UNICEF 2022:17).

Yetişkin Aile Bireylerinin İşsizliği: Çocuk işçiliği nedenlerinin başında gelmektedir. Ülkenin ekonomik koşulları ve bireylerin eğitim, bilgi ve beceri eksiklikleri nedenleri ile yetişkin aile bireyleri istihdam edilme imkânı bulamamaktadır. Çocukların çalışma hayatında yer alması işverenlerin yetişkin işgücüne olan talebini azaltmaktadır (ÇSGB, 2017:15).

Geleneksel Bakış: Süregelen aile geleneğinde genç yaşta sorumluluk bilincini kazandırılması ve aileye maddi olarak destek sağlaması için çocukların çalıştırılması anlayışı güdülmektedir. Söz konusu bakış açısının değiştirilmesi çocuk işçiliğini önlemede önem taşımaktadır (ÇSGB, 2017:15).

Mevzuatın Eksiklikleri ve Etkin Uygulanamaması: Çocukların büyük ölçüde istihdam edildikleri 50 ve daha az işçi çalıştıran tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerleri veya işletmelerinde, ev hizmetlerinde ve 507 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Kanunu'nun 2. maddesinin tarifine uygun olarak üç kişinin çalıştığı işyerleri İş Kanunu'nun kapsamı dışındadır. 50 ve daha az işçi çalıştıran tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerleri veya işletmelerin denetlenmemesi çocuk işçiliğiyle mücadelede eksiklik oluşturmaktadır. Mevzuatın etkin uygulanamaması, iş kanunu kapsamında olan işyerlerinin denetiminin çocuk işçiliği özelinde yapılmaması, denetim yapan kurum ve kişilerin çocuk işçiliğine olan duyarlılığı ve farkındalık düzeylerinin yeterli olmaması da çocuk işçiliği ile mücadelede önemli bir eksiklik oluşturmaktadır (ÇSGB, 2017:15).

Sosyal Korumanın Yetersizliği: Sosyal koruma, ek düzenli gelir kaynağı ve sağlık hizmetlerine erişim sağlayarak ekonomik veya sağlık şokları karşısında hane halklarına tazminat ödeyerek, ailelerin önlem veya başa çıkma stratejisi olarak çocuk işçiliğine başvurma ihtiyacını etkili bir şekilde azaltabilmektedir (ILO, 2022:17).

Çocukların Okula Gitmemesi: Eğitim veya çocukların okula gitmemesi çocuk işçiliğiyle bağlantılıdır. Çocuk işçiliğini azaltmak için ailelerin çocuklarını okula gönderebilecek maddi güce sahip olması ve hane halkının okula yönelik algılanan getirisinin çocuk işçiliğiyle ilişkili getirilerden daha yüksek olması önemlidir (ILO, 2022:17).

Çocuk İşgücüne Olan Talep: Çocuk emeğinin ucuz olması, çocukların kanunlar hakkında bilgi sahibi olmaması ve kolay yönetilebilir olmaları, sosyal güvencelerinin olmaması, kolay işten çıkarılabilir olmaları nedeniyle işverenler tarafından talep edilmektedir (Gül, Öztürk, 2020:138).

1.2.Çocuk İşçiliğinin Büyüklüğü

ILO 2020 küresel verilerine göre dünyada 63 milyon kız, 97 milyon erkek olmak üzere toplam 160 milyon çocuk işçi bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu büyüklüğe göre her 10 çocuktan birinin çalıştırıldığı anlaşılmaktadır. 79 milyon çocuğun sağlıklarını ve gelişimlerini etkileyen tehlikeli işlerde çalıştırıldığı görülmektedir (UNICEF: Child Labour: Global estimates 2020a).

Çocuk işçiliğinin en yoğun olduğu bölge %86,6 ile Alt Sahra Afrika'dır. Bu bölgedeki çocuk işçiliğinin %38,6'sı tehlikeli ve sağlıksız işlerde oluşmuştur. Çocuk işçiliğinin en yoğun olduğu ikinci bölge Asya ve Pasifik'tir. Bölgede %48,7 çocuk işçiliği bulunur ve çalışan çocukların %22,2'si tehlikeli ve sağlıksız işlerde çalışmaktadır. Avrupa ve Orta Asya bölgesinde çocuk işçiliği %8,3 ile Latin Amerika ve Karayipler (%8,2) bölgesine yakındır. Avrupa ve Orta Asya'da çalışan çocukların %7,9'u tehlikeli ve sağlıksız işlerde çalışırken Latin Amerika ve Karayipler'de bu oran %5,5 seviyesindedir.

Dünya genelindeki çocukların %9,6'sı düzenli olarak çalışmakta ve okula devam etmemektedir. Bu nüfusun %11,2'sini erkekler, %7,8'ini kızlar oluşturur. Genel olarak çalıştırılan erkek çocuklar kız çocuklarından fazladır. 5-11 yaş arasında çalıştırılan toplam %9,7'lik çocuk nüfusunun %10,9'unu erkekler, %8,4'ünü kızlar oluşturur. 12-14 yaş arasında çalıştırılan toplam %9,3'lük çocuk nüfusunun %11'ini erkekler, %7,5'ini kızlar oluşturur. 15-17 yaş arasında çalıştırılan toplam %9,5'lik çocuk nüfusunun ise %12,2'sini erkekler, %6,6'sını kızlar oluşturur. Okula devam etmeyip çalışan çocuklar arasında en yoğun olanlar %53,2 ile 15-17 yaş grubudur. 12-14 yaş grubunda olup hiç okula devam etmeyenler %35,2; 5-11 yaş grubunda olup hiç okula devam etmeyenler ise %27,7 seviyesindedir. Genel olarak hesaplandığında 5-17 yaş grubunda olup çalışan çocukların %35'i hiç okula devam etmemektedir (UNICEF: Child Labour: Global estimates 2020).

Dünya genelinde en fazla çocuk çalıştırılan sektör tarımdır. Hizmetler, sanayi ve ev işçiliği de belirgin büyüklüğe sahiptir. 5-17 yaş arasında çalışan çocukların %70'i tarımda çalıştırılırken %15,2'si hizmetler, %10,3'ü sanayi ve %4,5'i ev hizmetlerinde çalıştırılmaktadır (UNICEF: Child Labour: Global estimates 2020a).

ILO Türkiye'de Çocuk İşçiliğini Engelleme Programı (2021-2025) raporuna göre ülke genelinde 2019 itibariyle Türkiye'de 720 bin çocuk ekonomik aktivite içindedir. Bunların %79,7'si 15-17 yaş arasındadır. Çalışan çocukların %15,9'u 12-14; %4,4'ü 5-11 yaş arasındadır. 1994'te yaklaşık 2 milyon 270 bin çocuk ekonomik aktivite içindeyken (%15,2), 2019'da bu sayı 720 bine (%4,4'e) gerilemiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 2022 faaliyet raporunda, 2021 yılına göre 2022 yılında 15-17 yaş arasında çalışan çocuk sayısının yaklaşık 100 bin daha azalarak 620 bin kişi olduğu ifade edilmektedir.

2019 verilerine göre Türkiye'de en yoğun çocuk işçilik %45,5 ile hizmetler sektöründe bulunur. Bunu %30,8 ile tarım ve %23,7 ile üretim/sanayi sektörü takip eder. Bununla birlikte 5-14 yaş arasında bulunan çalışan çocukların %64'ünün tarım, 15-17 yaş arasında bulunan çalışan çocukların %51'i hizmetler sektöründe çalışmaktadır.

Çalışan çocukların %66'sı düzenli bir işte çalışırken %30,4'ü bağ bahçe işlerinde, %3'ü mobil işyerlerinde ve %0,5'i yerel işyerlerinde çalışmaktadır.

Türkiye'de çalışan çocukların %65,7'si hem çalışıp hem de okula gitmektedir. Erkeklerin okula devam etme oranı (%56,6), kızlarınkinden daha düşüktür (%66,1).

Çocukların %35,9'u ücretsiz aile işçisi olarak, %34,4'ü bir meslek veya ticaret öğrenmek, %23,2'si aile ekonomisine yardım etmek için ve %6,4'ü kendi ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmaktadır (ILO's Programme on The Elimination of Child Labour in Turkey 2021-2025).

2. Çalışan Çocuklara Yönelik Sosyal Koruma Programları

Sosyal koruma sistemleri, çocukların gelişimine katkı sağlama, refah seviyesini artırma, çocukların potansiyellerine ulaşmalarına yardımcı olma ve ailenin bakım ve geçimini sağlamada önemli rollere sahiptir (ILO, UNICEF 2022:28-29). Birbiri ile ilişkili birçok koruma aracı çocukların daha sağlıklı bir ortamda yaşayıp büyüebilmesi için sosyal koruma programlarında yer alır.

Tablo 1: Sosyal Koruma Programları içindeki Sosyal Koruma Araçlarının Odak ve Etkileri

Sosyal Koruma Aracı	Çocuk Odağı	Çocuk İşçiliği Üzerindeki Etkisi
<i>Nakit Transferleri</i>	Nakit transferi hanedeki çocuk sayısına göre değişmektedir. Birkaç program, yardım alan kişileri transferin (bir kısmını) çocukların refahına harcamaya teşvik etmektedir.	Nakit transferleri, miktarların yeterli olduğu ve ödemelerin düzenli olduğu durumlarda çocukların işe veya ev işlerine katılımlarının azaltılmasına yardımcı olduğu belirtilmiştir.
<i>Aynı Transferler</i>	Okul beslenme programları çocukların ihtiyaçlarını karşılamak üzere özel olarak tasarlanmıştır. Çocuklu ailelere yönelik diğer aynı programlar (gıda yardımı, gıda dağıtımı) tasarlanmıştır.	Aynı transferler çocuk işçiliğini azaltmada benzer miktardaki nakit transferlere göre daha az etkilidir. • Okulda beslenme ekonomik faaliyetlere daha düşük katılımı ilişkilidir
<i>Bütüncül Sosyal Koruma (Nakit Artı)</i>	Çeşitli programlar hanelere çocuk koruma sorunları ve çocuk koruma hizmetleriyle bağlantılar hakkında bilgi sağlar. Diğer programlar çocuklara değil, hane halkı geçim fırsatlarına odaklanmaktadır ve onlardan yeni üretken faaliyetleri desteklemeleri istendiğinde çocuklar için potansiyel olarak zararlı sonuçlar doğurabilmektedir.	Nakit paranın çocuk işçiliğine yönelik yoğun hassasiyetle birleştirilmesinin, çocuk işçiliğinin azaltılmasında etkili olduğu kanıtlanmıştır. • Geçim faaliyetlerini teşvik eden programlar çocuk işçiliğini artırma eğilimindedir ve bu sorun, duyarlılık oturumlarıyla azaltılabilir.
<i>Kamu İstihdam Programları</i>	Bu incelemenin kapsadığı programlar çocuklara odaklanmamıştır.	Bugüne kadarki etkilerin net olmadığı söylenebilir. Çocuklar bayındırlık işlerine katılan diğer hane halkının faaliyetlerini devralabilirler. • Bu programlar daha düzenli ve daha yüksek tutarlarda ödeme yaptığında çocuk işçiliği üzerindeki olumsuz etki olasılığı daha azdır.

<i>İşsizlik Koruması</i>	Çocuklara veya çocuk yetiştiren hanelere doğrudan odaklanılmamaktadır.	Çocuk işçiliğine ilişkin herhangi bir çalışma bulunmamasına rağmen işsizlik yardımlarının yoksulluğu ve kırılganlığı azalttığına dair kanıtlar bulunmaktadır.
<i>Annelik Koruması</i>	Programlar, çocukların birincil bakıcılarını desteklemek ve ebeveynlerin çocukla zaman geçirmesine olanak sağlamak üzere tasarlanmıştır; bu programlar çocukların refahıyla doğrudan bağlantılıdır.	Anneliğin korunmasını uzun vadeli eğitim katılımı sonuçlarıyla ilişkilendiren etkiler net değildir ve ağırlıklı olarak yüksek gelirli ülkelerden gelmektedir.
<i>Engellilik Koruması</i>	Yüksek gelirli ülkelerde yaygın olan yetişkin ve çocuk engellilik yardımları, engelli kişileri korumanın açık bir yoludur.	Çocuk işçiliğine ilişkin herhangi bir çalışma bulunmamasına rağmen, engellilik yardımlarının yoksulluğu ve kırılganlığı azalttığına dair kanıtlar bulunmaktadır.
<i>Sosyal Sağlıkın Korunması</i>	Sağlığı koruma programlarının çoğu, hizmet sunumunda bireysel yaklaşımdan ziyade aileyi tercih etmektedir.	Sosyal sağlığın korunmasının çocuk işçiliğini azaltabileceğine dair tutarlı kanıtlar bulunmaktadır. • Sağlık şoklarından sonra çocuklar için koruyucu etkiler gözlemlenmektedir. • Sosyal sağlık sigortası, sağlık şoklarının olmadığı durumlarda çocuk işçiliğini azaltmaktadır.
<i>Yaşlılık Aylığı</i>	Çocuklara doğrudan odaklanmamaktadır.	Araştırmaların çoğu, yaşlılık aylığının çocuk çalışmasını azalttığını göstermektedir. • Yaşlılık aylığı aynı zamanda okula kayıt oranını da artırmaktadır.
<i>Evrensel Temel Gelir</i>	Çocuklara ve yetişkinlere yapılan kişiselleştirilmiş bir ödemedir. Çocukların daha küçük ya da daha büyük bir meblağ alması gerektiği bir tartışma kaynağıdır.	Günlük ücretli emeğin yaygınlığı ve harcanan süre azalmış, ancak hanede çalışmak için harcanan süre artmıştır.

		<ul style="list-style-type: none"> • İlgili diğer kanıtlar yoksulluğu ve kırılganlığı azaltacağını ve çalışma çağındaki nüfusun işe erişimini kolaylaştıracağını ileri sürmektedir.
--	--	--

Kaynak: ILO- UNICEF (The Role Of Social Protection in The Elimination Of Child Labour, 2020b).

Sosyal yardım programlarında hedef kitlenin ihtiyaçlarına göre şekillenen ihtiyaçlar uygun sosyal koruma araçları ile ilişkilendirilerek en etkili sonuca ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte özellikle nakdi ve aynı transferler ile sosyal sağlığın korunması uygulamalarının çocuk işçiliğini azaltıcı etkisinin olduğu yönünde açık kanıtlar bulunmaktadır. Çalışan çocuklar için dünya ve Türkiye’de bir takım sosyal koruma programlarının/uygulamalarının olduğu bilinmektedir. Bunlara aşağıdaki başlıklarda sistematik olarak değinilmiştir:

2.1.Dünyada Çocuklara Yönelik Sosyal Koruma Uygulamaları

Bu başlık altında 2018-2023 döneminde çocuklara yönelik sosyal koruma programlarına ilişkin ILO bölge sınıflandırması kapsamında ülkelere yönelik bir inceleme yer almaktadır. ILO Bölge Sınıflandırmasına yer alan 5 bölgeden Afrika, Amerika, Asya-Pasifik, Arap Devletleri ve Avrupa-Orta Asya’dan uygulamaları olan ve ulaşılabilen ülkeler incelenmiştir. Avrupa-Merkez Asya bölgesinde Avrupa alt bölgesi içinde Avrupa Birliği uygulamaları da ayrıca incelenmiştir.

2.1.1. Afrika Bölgesi

Afrika bölgesinin kendine özgü sosyo-ekonomik zorlukları ve çeşitli kırılganlık biçimleriyle karşı karşıya olan nüfusu bulunmaktadır. Sosyal koruma Afrika’daki kırılgan nüfuslar için büyük önem taşımaktadır.

Libya, 27 No’lu Çocuk ve Eş Harcırahı Yasası’nı 2021’de yeniden etkinleştirmiştir. 18 yaşın altındaki tüm Libyalı çocuklara aylık 20 dolar ödenmektedir. Engelli çocukların ayda 90 dolar alma hakkı vardır (ILO, UNICEF ve WFP 2022). Bu yeniden etkinleştirme, kırılgan bağlamlarda çocuklara yönelik sosyal korumanın önemli bir şekilde genişletilmesi anlamına gelmektedir.

Tunus Sosyal Koruma Sistemi, MENA bölgesindeki en kapsamlı sistemlerden biridir. 2020’de, UNICEF, Federal Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı’nın mali desteğiyle, 0-5 yaş arasındaki tüm uygun çocuklar için 10 dolar yardım sağlanmaktadır (ILO, UNICEF, 2023:51).

Fas’ta 21 yaşına kadar çocuk koruması devam etmektedir. Sosyal koruma kapsamında, 0-21 yaş arası çocukların yaklaşık %32’sini kapsayan katkılı sosyal sigorta aile ödenekleri,

okullaşma koşuluna bağlı olan ve çocukların %22'sini kapsayan primsiz programlar, dul kişiler ve çocuklar için sosyal yardım programı, yalnızca kadınların sorumluluğundaki çocuklu haneler için gelir testi yapılmış koşulsuz nakit transferleri bulunmaktadır (ILO, UNICEF, 2023:51).

Somali'de kırılabilirlik çok boyutludur ve yoksul hanelerin parasal yoksulluğun ötesinde okuryazarlık ve eğitime erişim, işgücüne katılım, kaliteli konutlara erişim ve temiz su kaynaklarına erişim olmak üzere yoksunluk yaşama olasılıkları daha yüksektir. Somali'de hükümet tarafından ilk kez 2020'de başlatılan ve şu anda 188.766 haneyi ve 1 milyondan fazla kişiyi kapsayan İnsan Sermayesi için Şok Duyarlı Güvenlik Ağı Projesi (Baxnaano) kapsamında 5 yaşın altında çocukları olan düşük gelirli ve korunmasız hanelere nakit yardımı yapılmaktadır. Proje, Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı tarafından Dünya Gıda Programı ve UNICEF işbirliğinde uygulanmaktadır (ILO 2021e:8; Baxnaano National Safety Net Programme, www.baxnaano.so).

Birleşik Tanzanya Cumhuriyeti'nde 2020'de uygulamaya konulan Üretken Sosyal Güvenlik Ağı (PSSN) programı, hedeflenen hanelerin gelir kazanma fırsatlarına ve sosyo-ekonomik hizmetlere erişimini iyileştirmeyi ve aynı zamanda geliştirmeyi amaçlamaktadır. Program çocuklu haneler için iki ayda bir 2-22 dolar arasında değişen üç tür nakit transferi sağlar:

- (1) İşgücü kapasitesi olmayan hane halkı için sabit, doğrudan transfer, işgücü kapasitesi olan hane halkı için ise süreli, üretken transfer;
- (2) çocuklu ailelere, çocuklarının eğitim ve sağlığına yatırım yapmalarını teşvik edecek bir şartlı nakit transferi,
- (3) 0-18 yaş arası çocukları veya engelli bireyleri olan haneler için çocuk yardımı.

Nakit transferleri, minimum düzeyde tüketim sağlamak ve üretken faaliyetlere yatırım yapmak için geçim kaynağı bileşeni ve kamu işleri ile tamamlanmaktadır (ILO, UNICEF, 2023:53).

Nampula Eyaleti, Mozambik hükümeti tarafından 2018'de 0-2 yaş arası yoksul ve korunmasız hanelerde yaşayan çocuklar için 10 dolar tutarında yeni bir koşulsuz aylık çocuk hibesini uygulamaya konulmuştur. Hibe ayrıca nakit transferleriyle birlikte bir "bakım bileşeni" de sunmaktadır. Hükümet, programı 2022-2026 yılları arasında 250.000 çocuğa ulaşacak şekilde genişletmeyi taahhüt etmiştir (Mozambik Çocuk Hibesi 0-2 Yaş, www.transfer.cpc.unc.edu).

Güney Afrika hükümeti, Haziran 2022'de Çocuk Nafakası Hibesine ek ödeme uygulamaya koymuştur. İlave hibe ek ödemesi, yetimler ve çocuklar için verilmektedir (ILO, UNICEF, 2023:51).

2.1.2. Amerika Bölgesi

Amerika'da kamu sosyal güvenlik kuruluşları bölge genelinde, primsiz emeklilik ve yaşlılar için temel sağlık hizmetleri ile çocuklar ve zor durumdaki aileler için şartlı nakit transferleri de dahil olmak üzere geniş sosyal güvenlik kapsamı sunmaktadır. Amerika bölgesinde evrensel sosyal koruma sistemlerinin geliştirilmesinde önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bölgede primli ve primsiz programların birleştirilmesi yoluyla sosyal korumanın genişletilmesi öncelik oluşturmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde primsiz programlar kapsamında yoksulluğun önlenmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda gelir durumuna göre sosyal yardımların ön planda olduğu görülmektedir (ILO, UNICEF, 2023:80).

Kanada'da primsiz programlar çerçevesinde refah açısından test edilen gelir durumuna göre sosyal yardımlar ön plandadır. Test edilen programlarda yüksek gelirli haneler kasıtlı olarak elenmekte iken orta sınıf hanelerin büyük çoğunluğu ise program kapsamında yer almaktadır. Kanada'da yerleşme yardımı olarak 0-18 yaş arası çocuk başına 1.100 dolar tutarında tek seferlik, vergilendirilmeyen yardım ödemesi sağlanmaktadır (ILO, UNICEF, 2023:17-18).

Uruguay'da Ocak 2022'de hükümet tarafından uygun hanelerdeki 0-4 yaş arası her çocuk için ödenen 49 dolar tutarında yeni bir aylık yardım olan ebeveynlik ikramiyesi uygulamasını başlatmıştır. Uygulama, hamile kadınlar veya 0-4 yaş arası çocuklar da dahil olmak üzere yaklaşık 30.000 haneyi kapsamayı amaçlamaktadır. Amaç, erken çocukluk dönemi için mal ve hizmetlere erişim sağlayarak yoksulluğu azaltmaktır. 2022'de hükümet, savunmasız ailelere yönelik primsiz, koşullu, gelire dayalı aile ödeneği için kişi başına 280 dolar olan aylık kazanılan gelir tavanını kaldırmıştır. Bu husus, 0-18 yaş arası çocukları olan uygun ailelerin artık bir gelir sınırına tabi olmadığı ve yardımdan mahrum kalmadan gelir sınırını aşabilecekleri, artan gelirin hane gelirinin artmasına yol açacağı anlamına gelmektedir (Uruguay Ministerio de Desarrollo Social, www.gub.uy)

Evrensel ya da evrensele yakın sosyal korumaya ulaşmanın yolu eşgüdümlü karma program yaklaşımlarıdır. Arjantin, Tunus ve Vietnam gibi ülkeler, primli ve primsiz çocuk yardımlarının birleşimi yoluyla çocuklar için evrensel sigorta kapsamına girmeyi değerlendirmektedir.

Örneğin; *Arjantin* %89,9 ile etkin kapsama oranına ulaşmış olup 2022'de ilave 1,3 milyon çocuğun sigorta kapsamına alınması hedeflenmiştir (ANSES, National Social Security Administration, Argentina 2022, www.anses.gob.ar).

Guyana, Venezuelalı göçmen çocukları ve ailelerini aile nakdi yardımlarından yararlanmaya uygun hale getirmek için 2019'da sosyal koruma sistemini genişletmiştir. Ödemeler barınma/kira ve okul malzemelerinin satın alınması için kullanılmaktadır (UNICEF 2020e, www.unicef.org).

Meksika'da 2020'de coğrafi sınırlar içinde iki yeni okul ödeneği programı uygulamaya konulmuştur. Programlar çerçevesinde 0-14 yaş arası 6,1 milyon çocuk ve 14-19 yaş arası 4,3 milyon öğrenci kapsama alınmıştır (Noticias del Congreso, www.canaldelcongreso.gob.mx).

Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde yer alan Bahamalar, Barbados, Belize, Küba, Guatemala, Haiti, Nikaragua ve Venezuela'da çocuklar ve çocuklu aileleri için temel sosyal güvenlik programlarına ilişkin olarak mevzuata dayalı program bulunmamaktadır. Bolivya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Honduras ve Jamaika'da temel sosyal güvenlik programlarına ilişkin yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik gelir durumuna göre sosyal yardım programı bulunmaktadır. Brezilya, Şili, Kolombiya, Paraguay ve Peru'da temel sosyal güvenlik programları kapsamında katkıda bulunan programlar çerçevesinde sosyal sigortaya yer verilmiştir. (ILO, UNICEF, 2023:76).

2.1.3. Asya ve Pasifik Bölgesi

Asya ve Pasifik bölgesinde, sosyal koruma sistemlerinin güçlendirilmesi yönünde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Nüfusun %44,1'i sadece bir sosyal koruma programı kapsamında nakdi yardıma erişebilmektedir.

Pakistan'da 2020'de, ülke çapında üç ayda bir ilköğretim düzeyinde erkek öğrenciler için 6 dolar ve kız öğrenciler için 8 dolar eğitim yardımı ödenmektedir. Ortaöğretim düzeyinde erkek öğrenciler için 10,5 dolar ve kız öğrenciler için 13 dolar, yükseköğretim düzeyinde erkek öğrenciler için 15 dolar ve kız öğrenciler için 14 dolar eğitim yardımı ödenmektedir. Eğitim yardımı eğitimleri boyunca 4-22 yaş arası 9,4 milyon uygun çocuk ve genci kapsamaktadır. Ayrıca, çocuklarda büyüme geriliğine çözüm bulmak amacıyla, anneler ve 0-2 yaş arası çocuklar için ulusal, uzmanlaşmış, besleyici gıda girişimi olan Nashonuma başlatılmıştır. Üç ayda bir, erkek çocuğu olan her hamile veya emziren kadına 6,3 dolar ve her kız çocuğu için 8 dolar tutarında Şartlı Nakit Transferi sağlanmaktadır (ILO, UNICEF, 2023:51).

Hindistan'da 2018'de sistemik ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadele etmek amacıyla tamamen eyalet hükümeti tarafından finanse edilen program 0-21 yaş arası 16 milyon kız ve genç kadını kapsayacak şekilde uygulamaya konulmuştur. Program kapsamında aile başına en fazla iki kıza kadar doğumdan başlayarak ilkokul boyunca ortaokul ve üniversite mezuniyetine kadar hayatın çeşitli aşamalarında ödenen toplam 738 dolar tutarında yardım sağlanmaktadır. Ayrıca 12-18 yaşları arasında uygulanan hijyen bursu da bulunmaktadır (ILO, UNICEF, 2023:54).

Nepal'de Hükümetin 2009'da uygulamaya koyduğu, Çocuk Nafakası Hibesi ile düşük gelirli hanelerde yaşayan 0-5 yaş arası çocuklara yönelik hibe kapsamı kademeli olarak genişletilmiş ve yardım miktarı artırılmıştır (ILO, UNICEF, 2023:51).

Bangladeş'te 2019'dan beri Anne ve Çocuk Yardımı Programı, yoksul ve korunmasız nüfus gruplarındaki 0-4 yaş arası tüm çocukların yaklaşık yarısına nakit transferi sağlamaktadır. Alıcılar en fazla iki çocuk için aylık 9 dolar tutarında yardım almaktadır. Program kapsamında kırsal ve kentsel bölgelerde 1,2 milyon anneye ulaşılmış olup programın 2026'ya kadar 7 milyon çocuğu (0-4 yaş arası çocukların yüzde 50'si) kapsayacak şekilde büyütülmesi planlanmıştır (ILO, UNICEF, 2023:49).

Tayland'da 2019'da yoksul ailelerin 0-3 yaş aralığında çocukları için verilen ödemelerde yaş uygunluğu kriteri 6 yaşın altındaki tüm çocukları kapsayacak şekilde genişletilmiş ve gelir uygunluk eşiği yükseltilmiştir. Bu bağlamda her çocuk için aylık 16 dolar tutarında yardım ödenmektedir. 2022 itibarıyla yaklaşık 2,3 milyon çocuğa ulaşılmıştır (ILO, UNICEF, 2023:51).

Kore Cumhuriyeti Sağlık ve Refah Bakanlığı tarafından 2018 yılında Çocuklara Yardım Yasası kapsamında 0-6 yaş arası çocuklara yönelik program uygulamaya konmuş, 2019'da kapsam 0-7 yaş arası ve 2022'de kapsam 0-8 yaşlara uzatılmıştır (Korea Ministry of Health and Welfare. Press Release, www.mohw.go.kr). Doğurganlığın azalmasına çözüm bulmak ve ebeveynlik maliyetlerini hafifletmek amacıyla 2023'te ebeveyn yardımı uygulamaya konulmuştur. Çocuklara, yaşlarına ve evde bakımda mı yoksa günlük bakımda mı olduklarına bağlı olarak her ay değişken oranlı yardım ödenmektedir. 0-1 yaş arası çocuklar için (uygun olan her çocuk için) 627 dolar, 1-2 yaş her çocuk için 353- 471 dolar, 3-8 yaş her çocuk için 78 dolar ila 322 dolar ödeme yapılmaktadır (ILO, UNICEF, 2023:51).

Çin’de Panzihua şehrinde 2021’de yapılan güncellenme ile 0-3 yaş arası her çocuk için aylık 75 dolar tutarında çocuk yardımı ödenmektedir. Benzer şekilde, Gansu Eyaleti, Zhangye Şehri, Linze ilçesi 3 yaşına kadar yıllık bazda ikinci çocuk için 740 dolar ve üçüncü çocuk için 1.480 dolar tutarında çocuk yetiştirme sübvansiyonu sağlamaktadır (China Daily 2021, www.chinadaily.com.cn).

2.1.4. Arap Devletleri Bölgesi

Arap Devletleri bölgesinde nüfusun %40’ı en az bir sosyal koruma yardımı kapsamındadır. Bu bağlamda sosyal koruma kapsamındaki çocukların oranı %15.4’tür.

Lübnan’da temel sosyal güvenlik programları kapsamında katkıda bulunan programlar çerçevesinde sosyal sigorta uygulamaları yürütülmektedir (ILO, UNICEF, 2021:76).

Katar’da primsiz programlar evrensel olarak 10 yaş ve üzeri çocukları kapsamaktadır. (ILO, UNICEF, 2021:76).

Arap Devletleri Bölgesi’nde Bahreyn, Irak, Ürdün, Kuveyt, Umman, Suudi Arabistan, Suriye Arap Cumhuriyeti ve Yemen’de çocuklar ve çocuklu aileleri için temel sosyal güvenlik programlarına ilişkin olarak mevzuata dayalı program bulunmamaktadır (ILO, UNICEF, 2021:76).

2.1.5. Avrupa ve Orta Asya Bölgesi

Sosyal koruma sistemlerinin diğer bölgelere göre kapsamlı ve olgun yapıda olduğu Avrupa ve Orta Asya’da nüfusun %83,9’unun en az bir nakit sosyal koruma yardımına erişimi bulunmaktadır. Bu kapsamda sosyal koruma kapsamındaki çocukların oranının %82.3 olduğu görülmektedir.

Avrupa alt Bölgesi’nde 11 ülkede mevcut olan çocuklara yönelik sosyal koruma uygulamaları değerlendirildiğinde çocuklara ya da düşük gelire sahip ailelerine çocuk yardımı, kreş yardımı, boş zaman ödeneği sağlandığı görülmektedir.

Birleşik Krallık’taki yetki devri ile *İskoç Hükümetine* sosyal koruma politikası da dahil olmak üzere geniş bir yetki sunulmuştur. İskoç Çocuk Ödemesi 2020’de uygulamaya konulmuştur. Gelir durumuna göre belirlenen bu yardım, Birleşik Krallık çocuk yardımı ve diğer gelir desteği yardımlarına ek olarak ödenmektedir. 0-6 yaş arası her çocuk için haftada çocuk başına 23 dolar yardım sağlamaktadır (Scottish Child Payment: How It Works, www.mygov.scot).

Belçika'da sosyal koruma programı 0-18 yaş arasındaki tüm çocukları kapsamaktadır. Tam zamanlı eğitime, çıraklığa veya belirli genç iş arayan kategorilerine kayıtlı olmaları durumunda 25 yaşına kadar olan çocuklara ödeme yapılmaktadır. Aylık yardım miktarı bölgeye, çocuk sayısına göre değişmektedir. 2019'dan önce doğan çocuklar için: İlk çocuk için 100–166 dolar, ikinci çocuk için 148 -187 dolar, üçüncü ve sonraki her çocuk için 148-309 dolar ödeme yapılmaktadır. 2019'dan sonra doğan her çocuk için ise 159 -173 dolar ödenmektedir (ILO, UNICEF, 2023:50).

Danimarka'da çocukların refahı için boş zamanın önemini bilincinde olan hükümet, sosyal yardım alan yaklaşık 40.000 çocuk için boş zaman ödeneği uygulamaya konulmuştur. 2022'de güncellenen uygulamada boş zaman ödeneği her çocuk için her ay 36 dolar sağlamakta aile başına en fazla 143 dolar sağlamaktadır. Ödeme, ebeveynlerin üç ayda bir ödeneğin boş zaman etkinliklerine harcadığını göstermeleri şartına bağlanmıştır (ILO, UNICEF, 2023:50).

Litvanya'da 2018'deki düzenlemeden bu yana 0-18 yaş arası çocuklara (eğitimde ise 21 yaşına kadar ve bazı durumlarda 23 yaşına kadar) yönelik program, ülkenin çocuk vergisi indirimindeki zorlukları ele almak amacıyla Çocuklara Yardım Kanunu'na dahil edilmiştir. Mülteci çocuklar dahil her çocuk için aylık 77 dolar tutarında yardım ödenmektedir. Ebeveynin veya bakıcının hanedeki aylık gelirinin düşük olması durumunda her çocuk için 45 dolar tutarında ek gelire bağlı çocuk yardımı ödenmektedir. Engelli çocuklar için ek bir çocuk yardımı ödenmektedir (Lazutka, Poviliunas, ve Zalimiene, 2019).

Estonya'daki sosyal koruma programı, 0-16 yaş arası tüm çocukları ve 16-19 yaş arası çocukları yalnızca tam zamanlı eğitime kayıtlı olmaları durumunda kapsama almaktaydı. 2021'de eğitim şartı kaldırılarak ve eğitim durumuna bakılmaksızın 0-19 yaş arası tüm çocuklar sigorta kapsamına alınmıştır (ILO, UNICEF, 2023:50).

Slovakya'da Çocuk Yardımı Yasası'nda yapılan bir değişiklik ile Ocak 2023'ten itibaren her çocuk için aylık 32 dolar yardım miktarı 64 dolara çıkarılmıştır (ILO, UNICEF, 2023:51).

Polonya'da 2019'da yapılan bir reform, gelir testine tabi tutulan çocuk yardımının değiştirildiği ve aile geliri ve çocuk sayısına bakılmaksızın 0-18 yaş arası her çocuk için ayda 100 dolar ödenmektedir. Polonya Sosyal Güvenlik Kurumu (ZUS), 2022'de, kayıt ve ödeme süreçlerinin dijitalleştirilmesinden elde edilen tasarruflardan ödenen iki yeni çocuk yardımı eklemiştir. İlki, 12-35 aylık ikinci ve sonraki çocukları için tüm ailelere çocuk başına 200 dolar tutarında katkısız ve koşulsuz aylık nakit yardımı sağlayan Aile Bakım Sermayesi planıdır. 2022'de, söz

konusu plandan yaklaşık 615.000 çocuğun yardımdan yararlandığı tahmin edilmektedir. Hükümet ayrıca, ailedeki ilk veya tek çocuğun (Aile Bakım Sermayesi yardımı kapsamında olmayan) kreş bakımı masraflarını sübvans eden Kreş Bakımı Yardımı'nı da uygulamaya koymuştur. 2022'de, 108.000 çocuk bu desteğin kapsamına alınmıştır (Poland Ministry of Family and Social Policy, www.gov.pl).

Portekiz'de ücretsiz kreş uygulaması, eşitsizlikle mücadele etmek ve orta sınıf aileler de dahil olmak üzere aileleri önemli miktarda sabit aylık masraftan kurtarmak amacıyla 2022'de kademeli olarak tüm çocukları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 2024 sonuna kadar 100.000 çocuğa ulaşılması hedeflenmektedir (www.portugal.gov.pt).

İspanya'da çocuklu düşük gelirli aileler, diğer düşük gelirli çalışanlar ve işsizler dahil olmak üzere düşük gelirli ve korunmasız gruba sosyal koruma sağlanmaktadır. Bu yardımın en önemli hususu, çalışan ebeveynler ve bakıcılar için işten elde edilen gelirden oluşan garantili bir gelir tabanına ulaşana kadar cezalandırmamakta veya aşamalı olarak ortadan kalkmamaktadır. Bu nedenle, iki çocuklu bir çift için 2022 için garanti edilen minimum yıllık gelir 10.811 dolar olmaktadır (Revista de la Seguridad Social, www.revista.seg-social.es).

İtalya'da çocuklu ailelerin çoğuna, hamileliğin yedinci ayından çocuk 18 yaşına (veya tam zamanlı eğitim veya öğretim gören bakmakla yükümlü çocuklar için 21 yaşına) kadar ödeme yapılmaktadır. 0-21 yaş arası bir çocuk için 53-186 dolar, iki çocuk için 106-372 dolar, üç çocuk için 175-648 dolar, dört veya daha fazla çocuk için 457-1.030 dolar ödeme yapılmaktadır. Bakıma muhtaç engelli çocuklar için herhangi bir yaş sınırı bulunmamaktadır. (Library of Congress. 2022).

Karadağ'da hükümet tarafından, 0-6 yaş grubu için uygulamaya koymak üzere Sosyal ve Çocuk Koruma Kanunu'nu çıkarmış olup 2022 sonunda 0-18 yaş arasındakileri kapsayacak şekilde genişletilmiştir (ILO, UNICEF, 2023:51).

Avrupa Birliği'nde tüm çocukların %25'e yakını yoksulluk veya sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Avrupa Konseyi, çocuk yoksulluğunu ve sosyal dışlanmayı önlemek ve mücadele etmek için Avrupa Çocuk Garantisi oluşturan Konsey Tavsiyesini onaylamıştır. 2022'de tüm AB Üye Devletleri, öncelikli ihtiyaç sahibi çocuk gruplarını belirleyen ulusal eylem planları, bu çocukların hassasiyetlerini gidermeye yönelik temel müdahaleler, bütçe ihtiyaçları ve kaynakları ile 2030'a kadar ilerlemeyi izlemek için iyi tanımlanmış izleme ve değerlendirme çerçevesi geliştirmiştir (ILO, UNICEF, 2023:50).

Orta Asya alt Bölgesi'nde yer alan 5 ülkede sosyal koruma uygulamaları kapsamında çocuk yardımı, çocuk bakım yardımı ve nakit transferlerinin ön planda olduğu değerlendirilmiştir.

*Gürcistan'*da çocuklu uygun aileler halihazırda ayda 11-22 dolar almaktaydı. 2022'de 0-16 yaş arası çocukları olan aileler, her çocuk için ayda 54 dolar tutarında yeni çocuk yardımı almaktadır. Ayrıca engelli çocukların engelli nakdi yardımından yararlanma hakkı vardır (ILO, UNICEF, 2023:50).

*Ermenistan'*da 2021-2026 arasında hükümet programı kapsamında başlangıçta 0-2 yaş arası yaklaşık 47.728 çocuk için kısa vadeli, yaş sınırlamalı sigorta programı uygulamaya konulması için yasal değişiklikler başlatılmıştır. Çocukların %66'sı program kapsamına dahil edilmiş olup 2025'e kadar 0-2 yaş arası tüm uygun çocukların sigorta kapsamına alınması hedeflenmiştir. Ermenistan'da yeni düzenleme ile sadece çalışan ebeveynlere verilen 2 yaşın altındaki çocuklara yönelik mevcut çocuk bakımı yardımının, çalışmayan ebeveynlere de genişletilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda, ikamet ettikleri yere bakılmaksızın tüm ebeveynler 0-2 yaş arası çocukları için çocuk bakım yardımı alacaklardır. Kentsel bölgelerde çalışan ebeveynlere, her çocuk için 89 dolar tutarında aylık yardım, kırsal alanlardaki ebeveynlere ise her çocuk için 160 doları tutarında aylık alacaktır. Hem kırsal hem de kentsel alanlardaki çalışmayan ebeveynler için ise her çocuk için 74 dolar aylık yardım alacaktır (ILO, UNICEF, 2023:53).

*Azerbaycan'*da 2021 tarihli başkanlık kararnamesi ile çocuklarla ilgili yardımlar da dahil olmak üzere, savunmasız gruplara yönelik sosyal yardımların değerini artırmaya yönelik büyük ölçekli düzenleme yapılmıştır. Bu kapsamda Hedefli Sosyal Yardım programı aracılığıyla düşük gelirli hanelere yapılan ödemeler ortalama olarak 2022'de %25 artırılmıştır. Yapılan düzenleme yardım yeterliliğinin artırılmasına yönelik yapılmıştır. 1 yaşın altında çocukları olan yardım alan aileler aylık 41 dolar tutarında ek ödeme almaktadır (ILO, UNICEF, 2023:49).

*Özbekistan'*da düşük gelirli ailelerin çocuklarına yönelik yardım, 0-18 yaş arasındaki çocukları da kapsayacak şekilde genişletilmiş, süresi de 6 aydan 12 aya çıkarılmıştır. Uygunluk için asgari aylık gelir eşiği 2021'de %10,5 artırıldı, bu da daha fazla çocuklu ailenin hak sahibi olduğu anlamına gelmektedir. 0-3 yaş arasındaki ilk çocuk için aylık 32 dolar tutarında yardım ödenmektedir; İkinci çocuk için 15 dolar ve 0-3 yaş arası her ilave çocuk için 10 dolar yardım sağlanmaktadır (ILO, UNICEF, 2023:53).

2.2. Türkiye’de Çocuklara Yönelik Sosyal Koruma Uygulamaları

Çocuk işçiliğine yönelik yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalarda çocuk işçiliğinin nedenlerinin benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenlerin başında yoksulluk ve hane halkının yetersiz gelire sahip olması gelmektedir. Ebeveynlerin işsiz olması, hane halkının yetersiz gelir düzeyine sahip olması çocukları çalışma hayatına yönlendirmektedir. Hane halkının yeterli gelire sahip olmaması çocuklarını çalışmaya yönlendirmesine neden olmaktadır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2017: 14).

Sosyal koruma programları, ailelerin çocuklarını çalışmaya iten yoksulluk, hane halkının yetersiz gelir düzeyi gibi nedenleri ele almaktadır. Hane halkı yeterli gelir düzeyine sahip olduğunda çocukları okula devam edebilmekte ve ailelerin çocuklarını çalışmaya gönderme zorunluluğu azalmaktadır.

Türkiye’de sosyal koruma yardımları sekiz farklı risk (hastalık/sağlık bakımı, engelli/malul, emekli/yaşlı, dul/yetim, aile/çocuk, işsizlik, konut ve sosyal dışlanma) ve ihtiyaç grubuna yönelik yapılmaktadır (TÜİK, Sosyal Koruma İstatistikleri, 2022).

2022’de sosyal koruma harcamalarının gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) içindeki payı %8,6’dır. Sosyal koruma yardımlarının GSYH içindeki payı ise %8,4’tür. Risk/ihtiyaç grupları açısından bakıldığında, emekli/yaşlılara yapılan harcamaların %3,8 ile en büyük paya sahip olduğu, %2,6 ile hastalık/sağlık bakımı harcamaları ve %1,0 ile dul/yetim harcamalarının takip ettiği görülmektedir.

Tablo 2: Sosyal Koruma Harcamalarının Yardım Türlerine Göre Dağılımı (Milyon TL)

	2021	2022
Sosyal koruma harcamaları toplamı	805 843	1 291 077
İdari masraflar ve diğer harcamalar	13 249	23 153
Sosyal koruma yardımları toplamı	792 594	1 267 924
Hastalık/sağlık bakımı	248 111	396 993
Engelli/malul	25 292	42 328
Emekli/yaşlı	355 068	567 450
Dul/yetim	90 478	150 214
Aile/çocuk	40 417	83 872
İşsizlik	26 912	14 429
Sosyal dışlanma	6 315	12 640

Kaynak: TÜİK, Sosyal Koruma İstatistikleri, 2021-2022

Sosyal koruma yardımlarında en büyük harcamanın 567 milyar 450 milyon TL ile emekli/yaşlılara yapılan harcamalar olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise 396 milyar 993 milyon TL ile hastalık/sağlık bakımı harcamaları oluşturmaktadır. Aile ve çocuk harcamalarının ise 83 milyar 872 milyon TL olduğu görülmektedir.

Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çalışmalar, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yayınlanan Çocuk İşçiliği İle Mücadele Ulusal Programı'nda çocuk işçiliğinin önlenmesinde ailelerin maddi yetersizliklerinin ele alınması gerekliliği vurgulanmıştır. Aileler maddi yetersizliklerden dolayı çocukları okuldan alarak çalışmaya yönlendirmektedir. Ailelerin çocukların eğitimini ek maliyet unsuru olarak değerlendirmeleri de çocukların eğitimden yoksun kalarak çalıştırılmasına yol açtığı değerlendirilmektedir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2017: 59).

Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı Eylem Planı (2017-2023) kapsamında çocuk işçiliğine yönelik sosyal koruma faaliyeti, sorumlu kurum ve yönetime ilişkin bilgiye Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3: Sosyal Koruma ve Sosyal Güvenlik Ağının Genişletilmesine Yönelik Önlemler

STRATEJİ	FAALİYETLER	SORUMLU KURUM	DESTEK VEREN Kuruluş	SÜRE	AÇIKLAMA-YÖNTEM
	Çocuklara yönelik sosyal yardım programlarının kapsamının ve etkinliğinin artırılması	ASHB (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü)	MEB	2023	Her yıl 100.000 çocuğun ailesi yanında desteklenmesi adına çalışmalar yapılacaktır.
Sosyal hizmet ve sosyal yardımların	ASHB yetkisi altındaki Aile ve Sosyal Destek Programlarının (ASDEP) çocuk işçiliği ile mücadeleye duyarlı hale getirilmesi ve kapasitesinin artırılması	ASHB (Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü)	MEB	SÜRESİZ	Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) aile ve bireylere kolaylıkla ulaşabilmek amacıyla taşra teşkilatı bünyesinde yer alan ve şu an tüm il merkezleri ve bazı ilçelerde bulunan Sosyal Hizmet Merkezi (SHM) üzerinden yürütülmektedir. ASDEP'in çocuk işçiliği ile mücadele alanında da etkin bir şekilde uygulanabilmesi için sahada yapılan çalışmaların veri tabanına kaydedilmesi ve bu sayede anlık

ihtiyaç içinde olanlara etkin ve sürekli olarak ulaştırılması					sorgulama/raporlama yapılabilmesi için çalışmalar yapılacaktır.
	Sosyal yardımlara ve danışmanlık hizmetlerini de içeren sosyal hizmetlere ilişkin uygulamaların çocuk işçiliğini de önlemeye katkı verecek şekilde yaygınlaştırılması	ASHB (Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü)	ÇSGB	SÜRESİZ	Çocuklarını düzenli okula göndermeleri karşılığında yoksul kişilere Şartlı Nakit Transferi yapılmaya devam edilecektir. Sokakta çalışan çocukların sosyal rehabilitasyonlarının sağlanması ve bu çocukların aile yanına döndürülmesine ilişkin çalışmalar devam edilecektir.
	Fiziksel, psikolojik risklerden etkilenmiş çocukların taşra teşkilatı aracılığıyla desteklenmesi	ASHB (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü)	MEB, SAĞLIK BKNL., GSB	2023	Fiziksel, psikolojik risklerden etkilenmiş çocukların taşra teşkilatı aracılığıyla desteklenmesi sağlanacaktır.
	Koruyucu ve önleyici hizmetler kapsamında, çalışan/çalışma riski altındaki çocukların ailelerinin psikososyal destek farkındalıklarının geliştirilmesi.	ASHB (Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü)	MEB, SAĞLIK BAKNL. KIZILAY	SÜRESİZ	Göç ile gelen ailelerde göçün getirdiği zorlu yaşam koşulları, sosyal çevreye uyum, hizmetlere erişim konusunda yaşanan sorunlar ailelerde ve çocuklarında bazı psikolojik ve sosyal sorunları beraberinde getirmektedir. Çocuğun yüksek yararı dikkate alındığında çocuğun yaşanan soruna ilişkin gösterebileceği psikolojik ve fizyolojik tepkilere ilişkin ailelerin farkındalıklarının geliştirilmesi, psikososyal destek mekanizmalarına ilişkin bilgilendirilmesi koruyucu ve önleyici hizmetler bağlamında önemlidir. Bu kapsamda mültecilerin yoğun yaşadıkları illerde psikososyal destek hizmetleri alanında daha önce eğitim almış meslek elemanları ve diğer kamu kurumlarının uzman eğiticileri aracılığıyla farkındalık eğitimleri düzenlenecektir.
Çocukların kaliteli	Çocukların yaşadığı/çalıştığı yerlerde, yerinde koruyucu sağlık	SAĞLIK BAKANLIĞI (Halk Sağlığı)	ÇSGB	SÜRESİZ	Tespit edilen çocuk işçilerin ildeki İl Sağlık Müdürlüklerine bildirilmesi, İl Sağlık Müdürlüklerince öncelikle iş sağlığı ve güvenliği (İSG) ile ilgili yetkilendirilmiş toplum sağlığı

sağlık hizmetlerine ulaşmalarını n sağlanması	hizmetlerinin toplum sağlığı merkezi ve bağlı birimleri tarafından verilmesi, aile hekimine kaydı olmayan çocukların hekimliklere kayıtlarının sağlanması	Genel Müdürlüğü)			merkezlerince (TSM-İSG Birimi) sağlık değerlendirmelerinin yapılması ve aile hekimine kaydı olmayan çocukların aile hekimliklerine kayıtlarının gerçekleştirilerek genel sağlık hizmetlerine erişimlerinin artırılması ve çocuk işçiliği ile mücadele konusunda sağlık çalışanlarının farkındalığının artırılması sağlanacaktır.
---	---	------------------	--	--	--

Kaynak: Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı Eylem Planı (2017-2023) www.csgeb.gov.tr

Çocuk işçiliğinin en önemli nedeni ailenin yetersiz maddi imkanlara sahip olmasıdır. Ulusal programda ailelerin maddi yetersizliklerden dolayı çocukları okuldan alarak çalışmaya yönlendirmesi, çocukların eğitimini ek maliyet unsuru olarak değerlendirildiği ifade edilmiştir. Bu nedenle yoksulluğun önlenmesi ile sosyal korumanın genişletilmesine ilişkin faaliyetler ve bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için destek verecek kuruluşlar eylem planı çerçevesinde belirlenmiştir. Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı Eylem Planı (2017-2023) kapsamında yoksulluğu giderici olarak alınan önlemlere Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4: Yoksulluğu Giderici Önlemler

STRATEJİ	FAALİYETLER	SORUMLU KURUM	DESTEK VERECEK KURULUŞLAR	SÜRE	AÇIKLAMA-YÖNTEM
Çocuk işçilerin ailelerinin	Mevsimlik tarım göçü veren illerde tarımda istihdam olanaklarının artırılması, gelir alanlarının yaratılması, emek yoğun üretime dayalı işletmelerin desteklenmesi	TOB (Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı)	ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI, KOSGEB, İŞKUR, ÜNİVERSİTELER, STK'LAR	2023	Mevsimlik tarım göçü veren illerde tarımda istihdam olanaklarının artırılması ve alternatif istihdam alanlarının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

temel hizmetlere erişimi ile gelir ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik önlemler alınması	Eğitim politikalarında çocuk işçiliği ile mücadele kapsamında yoksul ailelere yönelik eğitime katılımı artırıcı destek ve teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi	ASHB (Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü)	MEB, ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI	SÜRESİZ	Yoksulluk riski altındaki ailelerin çocuklarını düzenli okula göndermeleri karşılığında Şartı Nakit Transferi yapılmaya devam edilecektir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına başvuru suretiyle uygulanan programın her ödeme dönemi öncesi takibinin Milli Eğitim Bakanlığı e-Okul sisteminin entegre olduğu Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi aracılığı ile otomasyona dayalı olarak gerçekleştirilmesi sağlanacaktır. Sokakta çalışan çocuklara yönelik sosyal rehabilitasyon imkanlarının sağlanması ve bu çocukların aile yanına döndürülmesine ilişkin çalışmalar ile çocukların ailelerine yönelik psiko-sosyal destek ve bilinçlendirme çalışmaları geliştirilerek yürütülmeye devam edilecektir.
--	--	---	------------------------------------	---------	---

	Mevsimlik tarım işçilerinin gittikleri/göç ettikleri yerdeki yaşam koşullarının iyileştirilmesi	ÇSGB (Çalışma Genel Müdürlüğü)	SAĞLIK BAKANLIĞI, ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI, TOBB	SÜRESİZ	19.04.2017 tarihinde yayınlanan “Mevsimlik Tarım İşçileri” konulu Başbakanlık Genelgesi doğrultusunda mevsimlik tarım işçilerinin yoğun olarak çalıştığı yerlerde, eğitim ve sosyal faaliyet ile işçilerin temel ihtiyaçlarını giderebilecekleri ortak kullanım alanları olan, iklim şartlarına uyumlu, emniyetli yeterli büyüklükte bir bina ile elektrik, su ve kanalizasyon alt ve üst yapısı bulunan geçici yerleşim alanları oluşturulacaktır.
Tek ebeveynli aileler başta olmak üzere tüm özel politika gerektiren gruplara (çalışan çocuklar, kent yoksulları, kadınlar, göçerler, engelliler, göçmen çocukları vb.) ve çocuğu çalışmak zorunda olan	Küçük ve orta ölçekli bir girişim çerçevesinde kendi işini kurarak çocuğunu çalışma hayatından çekme kararında olan ailelere gerekli danışmanlık hizmetinin öncelikli olarak sağlanması	ASHB (Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü)	TOBB, İŞKUR, KOSGEB, STK'lar	2023	Çocuk işçiliğinin önlenmesi maksadıyla kendi işini kurmak isteyen ailelere sosyal destek anlamında danışmanlık hizmeti sağlanması ve gelir getirici destek verilmesi konusunda çalışmalara devam edilecektir.
	Kırsal kesimde yaşayan nüfusun çalışma verimliliğini artıracak ve tarımsal üretim işleme ve değerlendirmeye	TOB (Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı)	KOSGEB, KALKINMA AJANSLARI, İŞKUR	2023	TOB'un çatı projesi olan “Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayım Projesi” altında yürütülen; Tarımda Kadın Girişimciliğinin Güçlendirilmesi

veya çalışma riski bulunan ailelere gelir yaratıcı, yoksulluğu azaltıcı etkinliklerde ve finansman kaynaklarına ulaşmada öncelik tanınması	ilişkin mesleki yönlendirme programlarına ve projelere ağırlık verilmesi				Programı, Kadın Çiftçiler Tarımsal Yeniliklerle Buluşuyor Programı, Kadın Çiftçilere Yönelik Özel Projeler kapsamında kırsal alanda yaşayan kadınları tarımsal konularda ve ekonomik faaliyetlerde eğitim - yayım yöntemleri ile eğitmek tarımsal üretimdeki kaliteyi artırmak, kalkınmada kadınların daha aktif rol almalarını sağlamak ve kırsaldaki kadının ekonomik ve sosyal konumunu iyileştirmek ve güçlendirmek amaçlanmaktadır. Söz konusu çalışmalar aracılığıyla faaliyetin gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.
	Sosyal yardım alanların mesleki eğitim programlarına erişim ve iş bulma olanaklarının yaygınlaştırılması	İŞKUR	ÇSGB, ASHB, MEB, ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI	SÜRESİZ	Sosyal yardım alan kişilerin aktif işgücü hizmetlerinden faydalanmaları sağlanarak istihdam edilebilirliklerinin artırılmasına katkı yapılacaktır.
	Tarım alanında mesleki becerilerinin geliştirilmesine yönelik program	İŞKUR	MEB, TOBB, KOSGEB, ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI, KALKINMA AJANSLARI, MESLEK KURULUŞLARI, SOSYAL TARAFLAR	SÜRESİZ	Tarım sektörüne yönelik mesleki eğitim faaliyetlerinin geliştirilerek düzenlenmesine devam edilecektir.

	olanaklarının yaygınlaştırılması				
--	-------------------------------------	--	--	--	--

Kaynak: Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı Eylem Planı (2017-2023) www.csgeb.gov.tr

SONUÇ

Çocuk işçiliğinin önemli nedenlerinden biri hane halkının düzensiz ve yetersiz gelire sahip olmasıdır. Çocuklar aile geçimine katkıda bulunmak ve gelir elde etmek için çalışmaktadır. Çocuk işçiliği sorununun ortaya çıkmasının temelinde ekonomik ve sosyo-kültürel nedenler bulunmaktadır. Bu nedenler arasında yoksulluk, eğitim harcamaları, okula erişim, kayıt dışılık ve işverenlerin çocukları ucuz emek gücü ve kolay yönetilebilir bir grup olarak görmeleri bulunur. Çocuk işçiliği nedenleri çok yönlü olduğu için mücadele kapsamında sosyal koruma uygulamalarının kapsamının geniş olması gerekliliği değerlendirilmektedir.

Çocuklara yönelik sosyal koruma programlarını transfer programları, kamu istihdam programları, sosyal sağlık koruması, işsizlik koruması, annelik koruması, evrensel temel gelir, yaşlılıkta gelir güvencesi programları ve engelliler için sosyal koruma oluşturmaktadır. Sosyal koruma programları arasında transfer programları, nakit artı, sosyal sağlığın korunması ve yaşlılık aylığının çocuk işçiliğini azaltmada yardımcı olduğu, çocukların okula devam etme oranlarında artış sağladığı belirtilmektedir.

Dünya genelinde çocuk ve aileyi korumaya yönelik nakdi yardımların çoğunlukta olduğu, eğitim ve gıda yardımı, boş zaman ödeneği, ücretsiz kreş yardımı sağlandığı görülmektedir. Bu kapsamda Afrika Bölgesi'nde Libya'da 0-18 yaş arası çocuklara ve engelli çocuklara nakdi yardım, Tunus'ta 0-5 yaş arası çocuklara nakdi yardım, Fas'ta 0-21 yaş arası çocuklar için sosyal yardım programı ve aile ödeneği, Somali'de nakit transferleri, Birleşik Tanzania Cumhuriyeti'nde işgücü kapasitesi olmayan hane halkına nakit transferi, çocuklu aileler için eğitim ve sağlık, engelli çocukları olanlar için çocuk yardımı, Mozambik'te çocuk yardımı ve Güney Afrika'da çocuk nafakası verilmektedir. Afrika Bölgesi'nde yaş aralığı değişmekle birlikte çocuklara ilişkin nakdi yardımların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Amerika Bölgesi'nde Uruguay'da yoksullukla mücadele için ebeveynlik ikramiyesi, Arjantin'de evrensel sigorta uygulaması, Guyana'da çocuk ve aile yardımı (barınma/kira, ve okul

malzemelerin satın alınmasında kullanılabilmektedir), Meksika’da 0-14 yaş ve 14-19 yaş arası çocuklara okul ödeneği verilmektedir. Amerika Bölgesi’nde yoksullukla mücadelede aile yardımı ve okul ödeneğinin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Asya ve Pasifik Bölgesi’nde Pakistan’da eğitim yardımı ve aileye şartlı nakit transferi, Hindistan’da 0-21 yaş arası kız ve genç kadınları kapsayan ödeme, Nepal’de çocuk nafakası, Bangladeş’te anne ve çocuk yardımı programı kapsamında 0-4 yaş arası çocuğu olan ailelere nakit transferi, Tayland’da 0-6 yaş arası çocuklar için ödeme, Kore’de 0-8 yaş arası çocuklar için çocuk yardımı, Çin’de 0-3 yaş arası çocuklar için çocuk yetiştirme sübvansiyonu verilmektedir. Asya ve Pasifik Bölgesi’nde ağırlıklı olarak aile ve çocuk yardımı ve eğitim yardımının varlığı görülmektedir. Arap Devletleri’nde Lübnan’da sosyal sigorta kapsamının ve Katar’da 10 yaş ve üzeri çocukları primsiz programların varlığı görülmektedir. Avrupa ve Merkez Asya Bölgesi’nde İskoçya’da 0-6 yaş arası için çocuk ödemesi, Belçika’da 0-18 yaş arası çocuklar için nakdi ödeme, tam zamanlı eğitime, çıraklığa ve iş arayan kategorilere kayıtlı olmaları durumunda 25 yaşına kadar ödeme yapılmaktadır. Danimarka’da boş zaman ödeneği, Polonya’da 0-18 yaş arası çocuklar için aile bakım sermayesi ve kreş bakım yardımı, Portekiz’de ücretsiz kreş uygulaması, Ermenistan’da çalışan ve çalışmayan ebeveynlere 0-2 yaş çocuklar için çocuk bakım yardımı, Bangladeş’te anne ve çocuk yardımı kapsamında 0-4 yaş arası çocuklara nakit transferi sağlanmaktadır. Avrupa ve Merkez Asya Bölgesi’nde nakdi ödeme, aile bakım sermayesi, kreş bakım yardımı, ücretsiz kreş uygulamasının varlığı görülmektedir. Avrupa Birliği’nde çocuk yoksulluğu ve sosyal dışlanmayı önlemek için Avrupa Çocuk Garantisi oluşturulmuştur.

Türkiye’de uygulanan şartlı nakit transferi programının çocuk işçiliği üzerinde azaltıcı etkisi olduğu değerlendirilmektedir. Şartlı nakit transferinin ailelere çocuklarını düzenli okula göndermeleri karşılığında verilmesi çocuk işçiliğinin azaltılmasında etkili olduğu gözlenmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından uygulanan sosyal koruma önlemleri ve yoksulluğu giderici önlemler kapsamında çocukların ailesi yanında desteklenmesi, Aile Sosyal Destek Programı’nın etkinliğinin artırılması çabası, çalışan/çalışma riski altındaki çocukların ailelerine psikososyal destek sağlanması, yoksul ailelere yönelik eğitime katılımı artırıcı destek ve teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi, tek ebeveynli aileler başta olmak üzere tüm özel politika gerektiren gruplara ve çocuğu çalışmak zorunda olan veya çalışma riski bulunan ailelere gelir, yoksulluğu azaltıcı etkinlikler ve finansman kaynaklarına ulaşmada öncelik tanınması çocuk işçiliğinin önlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Aile ve çocuğu korumaya yönelik uygulamalarda dünyada nakdi yardımların, Türkiye’de şartlı nakit transferlerinin ön planda olduğu görölmektedir. Türkiye’de yer alan ücretsiz kreş yardımı ve kreş desteği, eğitim ve gıda yardımı, okul kitaplarının ücretsiz dağıtılması dünyadaki uygulamalarla benzerlik göstermektedir. Türkiye’de yoksul ailelere yönelik eğitime katılımı artırıcı destek ve teşvik mekanizmalarının sağlanması da dünya uygulamaları ile benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte boş zaman ödeneği ve aile bakım sermayesi uygulamalarının Türkiye’de olmadığı görölmüştür.

Çocuk işçiliğinin önlenmesi için ailelere verilen desteklerin tek başına yeterli olmadığı, Türkiye’de çocukların daha sağlıklı ve güvenli yetişmeleri için topyekûn kalkınma hamlesinin gerekli olduğu açıktır. Özellikle eğitim kalitesinin artırılması ve eğitim sonucundaki kazanımların somut çıktı ve gerçeklikle eşleştirilmesi, çocuklarının geleceği için elzemdir. Sosyal koruma programları, sosyal koruma altındaki vatandaşları bir an önce bu durumdan kurtulmaya ve kendi hayatlarını idame ettirici faaliyetlere yönelmelerini sağlamalıdır. Aksi takdirde ülkenin vergileri ve refah sağlama konsantrasyonu sürekli aynı grup etrafında dönüp gelişimi engelleyecektir.

KAYNAKÇA

- 102 No’lu Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi, [https:// www.ilo.org](https://www.ilo.org)
- 138 Sayılı İstihdamda Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme, <https://www.ilo.org>
- 182 No’lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi, <https://www.ilo.org>
- ANSES (National Social Security Administration, Argentina), (2022). <https://www.anses.gob.ar/hijos>
- Aykaç, M., Murat, G. (2018), ‘’ Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Gündemi Bağlamında Çocuk İşçiliğinin Önlenmesinde Sosyal Koruma Tabanları’’, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi
- Baxnaano – National Safety Net Programme. Mogadishu: Ministry of Labour and Social Affairs. [https:// baxnaano.so](https://baxnaano.so)
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi, <https://www.unicef.org>
- Canal del Congreso. “Noticias Del Congreso – DOF Publica Decreto Que Eleva A Rango Constitucional Programas Sociales”. <https://www.canaldelcongreso.gob.mx>
- China Daily, (2021). “More than Money Needed to Help Families Grow”. <https://www.chinadaily.com.cn>
- Creswell, J. W. (2007). Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches (2. Baskı). USA: SAGE Publications.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2017 - 2023). Çocuk İşçiliği İle Mücadele Ulusal Programı. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü, Genel Yayın No: 63, Ankara
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı: Çocuk İşçiliği İle Mücadelede Öğretmen El Kitabı, (2007). Genel Yayın No:148, Ankara
- Çelik, A., “AB Sürecinin En Uyumsuz Alanı: Sosyal Haklar”, Birikim, S. 184–185
- Çelik, H., (2019). Çocuk İşçiliği (Sivas Örneği). 6-7. Sivas: Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Çocuk İşçiliği ve Eğitim Öğretmen El Kitabı, <https://www.csgb.gov.tr>

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik,
<https://www.mevzuat.gov.tr>

Davey, L. (1991). The application of case study evaluations. Practical Assessment, Research & Evaluation, 2(9). Available online: <http://PAREonline.net/getvn.asp?v=2&n=9>.

Engels, F., (1997). İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu, Ankara

Erol, S.İ. (2021), " Covid-19'un Çocuk İşçiliği Üzerindeki Etkileri: Alınması Gereken Önlemler", Sosyal Çalışma Dergisi (2021) 5 (1), 27-35

Gül, T., Öztürk, M., (2020). Çocuk İşçiliğinin Nedenleri Üzerine Kavramsal Bir Çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:38, s.130-148.

Günoz, M., (2007). Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu ve Çözüm Önerileri, Uzmanlık Tezi.

<https://www.portugal.gov.pt>

ILO 2021e., Towards Solid Social Protection Floors? The Role of Non-Contributory Provision during the COVID-19 Crisis and Beyond. ILO Brief. <https://www.social-protection.org>

ILO's Programme on The Elimination of Child Labour in Turkey 2021-2025, <https://www.ilo.org/publications/ilos-programme-elimination-child-labour-turkey-2021-2025>

ILO, UNICEF and WFP. (2022). The Future of Social Protection in Libya. Geneva.

ILO, UNICEF, (2022). The Role Of Social Protection In The Elimination Of Child Labour

ILO, UNICEF, Child Labour: Global Estimates 2020, Trends And The Road Forward, <https://www.ilo.org>

ILO-UNICEF, (2023). " More Than a Billion Reasons: The Urgent Need To Build Universal Social Protection For Children", <https://www.unicef.org>

Kalaycı, C. Karadeniz, M. (2023), "Çocuk Yoksulluğu ve Çocuk İşçiliğinin Önlenmesinde Sosyal Korumanın Rolü" Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, 9 (2) 2023, 207-229

Kapar, R., "Sosyal Adalet İçin Daha Fazla Sosyal Koruma", 2. Ulusal Sosyal Politika Kongresi, 102-140

Korea Ministry of Health and Welfare. Press Release, "Seven-Year-Olds Now Eligible to Receive Child Benefits, Starting in April". <https://www.mohw.go.kr>

- Kul Parlak, N. ve Uludağ Güler, Ç. (2022). “Covid-19 Gölgesinde Çocuk İşçiliği”, Hitit Sosyal Bilimler Dergisi, 15(1), 49-66
- Lazutka, Romas, Arunas Poviliunas, and Laima Zalimiene. 2019. “Lithuania Introduces a Universal Child Benefit to Tackle Child Poverty”. European Commission, European Social Policy Network. ESPN Flash Report. <https://ec.europa.eu>
- Library of Congress, (2022). “Italy: Single and Universal Allowance for Dependent Children Established”. Washington, DC: Library of Congress. <https://www.loc.gov>
- Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2021/2022, <https://sgb.meb.gov.tr>
- Mozambik Çocuk Hibesi 0-2 Yaş, <https://www.transfer.cpc.unc.edu>
- Narmanlıoğlu, Ü. (2000). “İş Hukukunda Çocukların Korunması”, Sefullah Edis’e Armağan (Yayına Hazırlayan Zafer Gören), Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir
- Örnek, A.Ş., Şarman, S.A., Azazi, H., (2020). Çalışan Çocuklar Gerçeği: Hatay Örneği, Management and Political Sciences Review,182-220.
- Poland Ministry of Family and Social Policy. <https://www.gov.pl>
- Revista de la Seguridad Social. “Estos serán los importes del Ingreso Mínimo Vital en 2022” <https://revista.seg-social.es>
- Scottish Child Payment: How It Works. <https://www.mygov.scot/scottish-child-payment>.
- Thompson, E.P. (2015), İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu, Çev: Uygur Kocabaşoğlu, Birikim Yay.
- TÜİK, (2022), Sosyal Koruma İstatistikleri, www.tuik.gov.tr
- TÜİK, (2022), Türkiye Çocuk Araştırması, www.tuik.gov.tr
- TÜİK, (2022). İstatistiklerle Çocuk, www.tuik.gov.tr
- Türk Dil Kurumu (TDK), <https://www.tdk.gov.tr>
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), <https://www.ilo.org>
- UNICEF 2020a, Child Labour: Global estimates 2020, trends and the road forward, UNICEF/ILO joint publication, New York (2021), <https://data.unicef.org/resources/child-labour-2020-global-estimates-trends-and-the-road-forward/>

UNICEF 2020b, Social Protection for Children and Families in the Context of Migration and Displacement during COVID-19. Technical Note. <https://www.unicef.org>

Uruguay Ministerio de Desarrollo Social, Medidas 2022: ‘‘Eliminaci3n de tope de ingresos para mantener Asignaciones Familiares – Plan de Equidad’’. <https://www.gub.uy>

Uzun, A., (2000). Sanayi Devrimi Esnasında alışma Őartları, Prof. Dr. Nusret Ekin’e Armağan, Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sekt3r Kamu İşverenleri Sendikası Yayını, Yayın No: 38, Ankara.

Yüceol, H.M. (2022), ‘‘ Covid 19 Pandemi Süreci Sonrasında ocuk İşçiliğinde Genel Durum ve Politika nerileri’’ Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 5 - Sayı 2